

Α. ΠΟΛΙΤΗ. «Ο Έλληνισμός και η Νεωτέρα Αίγυπτος»
Τόμος Β'. Συμβολή του Έλληνισμού εις την Ανάπτυξιν
της Νεωτέρας Αιγύπτου, 1930.

Είχαμε ασχοληθεί πριν δυο χρόνια με το πολύ σπουδαίο βιβλίο τοι κ. Α. Πολίτη περί του αιγυπτιώτου ελληνισμού, τότε που είχε φανεί ο πρώτος τόμος του. Είχαμε τονίσει την μεγάλη του σημασία. Σ' αυτό βρίσκει ο ελληνισμός της Αιγύπτου την ιστορία του, γραμμένη από συγγραφέα προσεκτικώτατο και με πολλά προτερήματα αφήγησης.

Το έργο φάνηκε και σέ γαλλική έκδοση, και η ωφέλειά του γίνεται έτσι μεγαλειότερη. Οί ξένοι από το έργο αυτό πληροφορούνται για την πολύ αξιοσημείωτη δράση των Αιγυπτιωτών.

Στόν δεύτερο τόμο της συγγραφής του ο κ. Πολίτης ασχολείται κυρίως με την συμβολή των Έλλήνων στην ανάπτυξη την οποίαν έλαβε η Αίγυπτος από την εποχή της βασιλείας του Μωχάμετ Άλη.

Στό 1ο κεφάλαιο του βιβλίου δείχνει την ευεργετική έπιρροή του Έλληνα στους Αιγυπτίους, την μύσή τους μέσον του Έλληνα στόν εύρωπαϊκό πολιτισμό. Ο Έλληνας ήταν ο Εύρωπαίος με τόν όποιον οί Αιγύπτιοι ήρθαν σέ άμεση και συχνή επικοινωνία.

Ο Έλλην εργάτης έν Αιγύπτω και το έργον του είναι το δεύτερο κεφάλαιον. Άπ' τόν καιρό του Μωχάμετ Άλη οί έλληνες εργολήπτες άρχισαν νά έκτελοϋν έργα οίκοδομής στην Αίγυπτο. Ένδιαφέρουσα πληροφορία είναι ότι το τέμενος Μωχάμετ Άλη στό Κάιρο είχε γιά άρχιτέκτονα ένα Έλληνα τόν Ίωσήφ Μποχνά. Από περίπου το 1850 ο οίκος Ζούρου ανάλαβε διάφορα δημόσια έργα, μεταξύ τών όποιών ένα μέρος του παλατιού του Ράς Έλ Τίν. Μετά τό 1880 οί εργασίες τών Έλλήνων εργοληπτών αύξησαν πολύ, και ή αξία τους, ή ικανότητά τους δείχθηκαν στην έκτέλεση διαφόρων έργων της Αιγυπτιακής Κυβέρνησης. Για την σπουδαία συμβολή του Έλληνα εργάτη στό άνοιγμα της διώρυγας του Σουέζ μάς δίνει πολλές και άριστα έκθεμένες πληροφορίες.

Η θαυμάσια συμβολή των Έλλήνων στην αιγυπτιακή γεωργία είναι το θέμα του τρίτου κεφαλαίου. Οί ποικιλίες του βαμβακιού που άνακάλυψαν οί Έλληνες πλούτισαν και πλουτίζουν την Αίγυπτο. Ο έρχομός μας στόν τόπον αυτόν ήταν μιá καλή τύχη γιά το έδαφός του.

Μετά, ο ιστορικός γράφει γιά το έμπόριο. Άς μεταφέρουμε μιá πληροφορία (Πηγή: W. Heyd, Histoire du Commerce du Levant, Γαλλική έκδοση, 1923) έν σχέσει με την Άλεξάνδρεια και την Δαμιέττη. Τόν 15ον αιώνα οί έμποροι των είχαν μεγάλη άκμή. Στίς πόλεις αυτές είχαν πρατήρια πολλά έθνη. Μεταξύ τών πρατηρίων αυτών βρίσκομε ένα τών Κρητικών, ένα τών Κυπρίων, κ' ένα τών Κωνσταντινουπολιτών. Κατά την βασιλεία του Μωχάμετ Άλη — με την οποίαν άρχίζει ή νέα περίοδος της Αιγύπτου — άρχισε και το ελληνικό έμπόριο έδω ν' αναπτύσσεται ούσιωδώς. Ο κ. Πολίτης μάς δίνει σέ πέντε σελίδες την έξιστόρηση του μεγάλου έμπορικού οίκου Χωρέμη, Μπενάκη και Σα. Άρχισε τίς

έργασίες του στην Αίγυπτο τὸ 1863. Στὸ βιβλίο βρίσκεται εἰκόνα τοῦ I. Κ. Χωρέμη, ἐκ τῶν ιδρυτῶν τοῦ οἴκου.

Ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ ἱστορικός γιὰ τὰ παλαιότερα ἑλληνικὰ καταστήματα — τῆς πρώτης πεντηκονταετίας ἀπ' τὰ 1830 ἴσαμε τὰ 1879. Πολλές εἶναι ἐλάχιστα γνωστές στοὺς σύγχρονους Αἰγυπτιώτες. Παραθέτει κ' ἕναν κατάλογο ἑλλήνων ἐμπόρων τοῦ 1837. Στὸ κεφάλαιο (τὸ περὶ ἐμπορίου) ἔχει καὶ εἰκόνες παλαιῶν Ἀλεξανδρινῶν μεγαλεμπόρων. Ἀναφέραμε τὸν I. Κ. Χωρέμη. Ἔχει καὶ τὸν Δ' Ἀναστάση καὶ τὸν Πέτρο I. Καβάφη (πατέρα τοῦ ποιητῆ). Τοῦ Δ' Ἀναστάση ἡ εἰκόνα ἔχει κατὰ τὸ ἰδιαζόντως παλαιῶν εἶναι καμωμένη ἀπὸ ἐλαίου-γραφία ποὺ βρίσκεται στὴν οἰκογένεια Μπενεντέτι. Οἱ δυὸ αὐτοὶ ἀνήκουν ὅλως διόλου στὴν πρώτη πεντηκονταετία τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ δράση τοῦ Ν. I. Καζούλη, τοῦ Χ. Μπολανάκη, τοῦ Γ. Γουσίου (τῶν ὁποίων ἐπίσης βρῖσκομε τὶς εἰκόνες στὸ βιβλίο) ἀνήκει ἐν μέρει καὶ στὴ δεύτερη πεντηκονταετία.

Οἱ σελίδες γιὰ τὴν ἀρχαία τραπεζιτικὴ ζωὴ τῆς Αἰγύπτου (Κεφάλαιο 5ο) εἶναι ἀξιοσημείωτες. Κατὰ τὴν Πτολεμαϊκὴν περίοδο, καὶ τὴν περίοδο Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας οἱ Ἕλληνες ἔδρασαν στὶς τραπεζιτικὰς ἐργασίες. Τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὅτε τὰ πιστωτικὰ καταστήματα ἀναπτύχθηκαν στὴν Αἴγυπτο βλέπομε ὅτι Ἕλληνες ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν. Ἀπ' τὰ 1896 ἄρχισαν καὶ οἱ Τράπεζες τῆς Ἑλλάδος (πρώτη ἡ Τράπεζα Ἀθηνῶν) νὰ ἰδρύνουν καταστήματα στὴν Αἴγυπτο. Πολύτιμη συμβολὴ ἔδωσαν οἱ Ἕλληνες στὴν ἴδρυση, στὴν ὀργάνωση, στὴν ἀνάπτυξιν διαφόρων ἐταιρειῶν. Ἀπ' τὰ 1854 βλέπομε τὸν Κασσαβέτη στὸ διοικητικὸν συμβούλιον μιᾶς ἐταιρίας Pour le remorquage à vapeur sur le Nil et les Canaux de l'Egypte. Στὸ 1857 ὁ Τσάκαλης εἶναι στὸ διοικητικὸν συμβούλιον μιᾶς ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας «Μετξηδιέ».

Ὁ ἱστορικός προβαίνει στὴν ἐξέταση τῆς συμβολῆς τῶν Ἑλλήνων στὴν βιομηχανία—βυρσοδεψεία (ἀπὸ περίπου τὸ 1850), ἐκκόκιση τοῦ βαμβακιοῦ (ἀπὸ τὸ 1860), σιγαρέττων (ἀπὸ περίπου τὸ 1870), οἰνοπνεύματος, ζύθου, λιθογραφίας, χαρτοποιίας, τῶν ξενοδοχείων, τοῦ ὑδροφύλου βαμβακιοῦ, τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, τῆς κεραμουργίας, τῶν πλακῶν ἀπὸ τσιμέντο (ἀπὸ τὸ 1861), εἰδῶν τροφῆς, κεριῶν, ξυλουργίας. Ἐκτενῶς γράφει γιὰ τὰ πλοῖα ποὺ μεταφέρουν τὸ ἐμπόρευμα ἐπάνω στὸν Νεῖλο, καὶ γιὰ τὴν μετοχὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸ 1854, στὴν γραμμὴ ἐργασίας αὐτῆς.

Ἡ ἐπιστημονικὴ δράση τῶν Ἑλλήνων στὴν Αἴγυπτο, ἡ τόσο ἀφέλιμη στὴν χώραν αὐτὴν, εἶναι πολὺ γνωστὴ καθόσον ἀφορᾷ τὴν τελευταία πεντηκονταετία.

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Πολίτη θὰ βρεῖ σ' αὐτὸ καὶ τὴν ὀλιγότερο γνωστὴ ἀρχὴ τῆς. Μεταξὺ τῶν ιδρυτῶν τοῦ πρώτου Ἰνστιτούτου τῆς Αἰγύπτου ἦταν ἕνας Ἕλληνας ἱερέας Ραφαήλ. Ἀλλὰ τὸ Ἰνστιτούτο αὐτὸ ἐξέλιπε μαζὺ μὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων. Ὅταν τὸ 1859 ἐγίνε ἐκ νέου ἕνα Ἰνστιτούτο βρῖσκομε μεταξὺ τῶν πρώτων ιδρυτῶν τοῦ Ἑλληνες — τὸν Πατριάρχην Καλλίνικο, τὸν Σπανόπουλο (πρόξενον τῆς Ἑλλάδος στὸ Κάιρο), τὸν Λιγιστὴν (μηχανικό), τὸν Δικαῖο (γιατρό), τὸν Καλλιάρχη (γιατρό), τὸν Εὐγένιο (κληρικό). Ὁ Ρίζος (Δεκέμβριος 1859) γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἐπίτιμο μέλος. Ἡ ἑδρα τοῦ Ἰνστιτούτου ἦταν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Στὰ 1865 μπῆκε στὸ Ἰνστιτούτο ἕνας σοφὸς

πρώτης τάξεως — όπως σωστότατα τὸν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Πολίτης,— ὁ ἀρχαιολόγος καὶ ἱατρός Τάσος Νερούτσος βέης. Στὸ βιβλίο ὑπάρχει κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ διαπρεπῆ αὐτοῦ Αἰγυπτιώτη. Ἐνα ἐξ αὐτῶν (σύγγραμμα ἱατρικόν) εἶναι τυπωμένο στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸ 1867. Ἀξιοθαύμαστη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιολογικὴ τοῦ ἐργασίας. Ἀξιοθαύμαστες οἱ γνῶμες τοῦ πάνω στὴν τοπογραφία τῆς ἀρχαίας Ἀλεξάνδρειας.

Ἀπὸ μιὰ στατιστικὴ πού μᾶς δίνεται στὸ βιβλίο βρίσκουμε στὴ δεκαετία 1849-1858 πέντε Ἑλλήνες γιατροὺς πού εἶχαν πάρει ἄδεια νὰ ἐξασκῇσιν τὸ ἐπάγγελμα. Ἀλλὰ ἡ ἐπίσημη στατιστικὴ αὐτὴ εἶναι ἐν μέρει μόνο ἀκριβής. «Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μωχάμετ Ἀλη, καὶ διὰ καὶ μετ' αὐτὴν, πολλοὶ ἱατροὶ ἤσκουν τὸ ἐπάγγελμα τῶν χωρὶς νὰ ἔχουν λάβει τὴν ἀναγκαίαν ἄδειαν παρὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως». Ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἐπίσημη στατιστικὴ μνημονεύει γιὰ τὴ δεκαετία 1829-1838 πέντε εὐρωπαίους γιατροὺς: ὁ Bowring (βασιζόμενος σὲ μιὰ στατιστικὴ τοῦ γιατροῦ Κλότ) μνημονεύει—μόνο μέχρι 27 Δεκεμβρίου 1837— 154 εὐρωπαϊοὺς γιατροὺς.

Ἀπὸ ἓναν πίνακα Ἑλλήνων γιατρῶν μετὰ τὴν χρονολογία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξάσκησης τοῦ ἐπαγγέλματός των στὴν Αἴγυπτο ἄς ἀναγράψουμε μερικὰ παλαιὰ ὀνόματα—ἴσια μετὰ τὸ 1860. Νερούτσος (1852), Καλλιάρχης (1856), Πάλλης (1858), Βατικιώτης (1860). Ὁ Γεώργιος Ζαγκαρόλας εἶναι λιγότερο παλιός· ἡ χρονολογία τῆς ἀδείας του εἶναι τὸ 1865.

Γιὰ τοὺς νομικοὺς, στὴν πρώτη πεντηκονταετία τοῦ 1830—1879, ἡ παλαιότερη χρονολογία πού βρίσκουμε Ἑλλήνων μελῶν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Δικηγορικοῦ Σώματος εἶναι τὸ 1876 μετὰ ὀνόματα τῶν δικηγόρων Ι. Χαριτάτου, Ι. Παλαιολόγου. Τὸ 1876—77, Α. Ζήντζος, Δ. Σουλτάνης, Π. Ἀργύρης, Α. Λυμπρίτης, Διαμαντής.

Στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τῆς ἱστορίας ἔχομε τὴν λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ κ. Πολίτης ἀσχολεῖται μετὰ τοὺς φιλολογικοὺς συλλόγους, τὰ περιοδικά, τοὺς λογοτέχνες, τοὺς ζωγράφους, τοὺς μουσικοὺς. Ἀξίζει νὰ ξεχωρίσουμε στὸ κεφάλαιο αὐτὸ μιὰ περιληπτικὴ μελέτη γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη. Ἡ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐπίδοση τῶν Αἰγυπτιωτῶν εἶναι λίγων μόνον δεκαετηρίδων. Δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε γι' αὐτὴν ὅτι κάναμε γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ, νὰ μεταφέρουμε ἀπ' τὸ βιβλίο πληροφορίες (ἄς εἶναι καὶ λίγες) γιὰ τὴν πρώτη πεντηκονταετία (1830—1879) τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου. Ἴσως ὅμως ἡ βραδύτητα αὐτῆς τῆς ἐμφάνισης λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς νὰ εἶναι σημεῖον ὅχι κακὸ· ἴσως εἶναι σημεῖον ὀρίμανσης· ἴσως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ παραγωγὴ αὐτὴ εἶναι βασισμένη, ὅτι δὲν ἔχει χαρακτηρὰ πρόωρο καὶ περαστικό.

Ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ κ. Πολίτη καμωμένην ἀπ' τὸν γνωστὸ ἐκδοτικὸ οἶκο «Γράμματα» εἶναι πολὺ ἱκανοποιητικὴ. Ὅπως καὶ γιὰ τὸν πρῶτο τόμο, μᾶς παρουσίασε καὶ τὸν δεύτερο ἐπιμελημένα καὶ καλαίσθητα.

Α. Τ.

JACQUES RIZOS NEROULOS «*Les Korakisliques*». (Texte et traduction par P.—A. Lascaris. (Paris, Maison d'Édition «Agon», 1928).

Στὴν ἐμβριθεὴ μελέτῃ πού προτάσσει, γραμμένη μετὰ πολλὴ εὐ-

συνειδησία, ἡ Δις Λάσκαρη (¹) ἐκθέτει διάφορα ζητήματα σχετιζόμενο μὲ τὸ μεταφραζόμενο ἔργο, τὸν συγγραφέα του καὶ τὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς του. Οἱ πληροφορίες αὐτές, πού δείχνουν τέλεια κατοχὴ τοῦ θέματος, εἶνε προορισμένες γιὰ νὰ διαφωτίσουν τὸν ξένο ἀναγνώστη, τὸν ὁποῖον ὑποθέτω θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἡ συγγραφεὺς ὅταν ἐτοίμαζε τὸ βιβλίον της. Καὶ γιὰ τὸν "Ελ- ληνα ὅμως, ἂν καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ σημεῖα πού ἀναπτύσσει τοῦ εἶνε γνωστά, δὲν στερεῖται ἀπὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ Δις Λάσκαρη ἔχει ἐμβα- θύνει πάνω στὰ νεώτερα ἱστοριογλωσσολογικά σημεῖα τοῦ "Εθνους, κυρίως τὰ μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς ἀναγεννήσεώς μας. Οἱ πολυ- πληθεῖς τοῦλάχιστο παραπομπές πού ὑποσημειώνει, καὶ οἱ ὁποῖες ἐπέχουν καὶ θέσι βιβλιογραφίας, δείχνουν μόρφωσι ἐξαιρετικά ἐντα- τική.

Καὶ ἐν πρώτοις ἡ συγγραφεὺς ἐξετάζει ποιά ἦταν ἡ κατάστα- σις τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ διά- στημα τῶν τεσσάρων αἰώνων πού ἐμεσολάβησαν ἀπὸ τὴν πτώσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Σημειώνει πόσο ἡ ἀδιαφιλονείκητη ὑπεροχὴ τῶν κατακτηθέντων στους κατακτητὰς καὶ ἡ ἐπίγνωσις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπὸ τοὺς "Ελληνας συνέτεινε στὸ νὰ διατηρηθῇ τὸ χάσμα πού τοὺς ἐχώριζεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. "Οτι αὐτὸ ἦταν ἴσως ὁ μόνος λόγος πού δὲν ἄφισε ν' ἀπορροφη- θοῦν ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς, χάνοντας σὲ τόσο διάστημα τὴν ἐθνική τους συνείδησι. Περιγράφει διεξοδικὰ τὸν τρόπο τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τίς δυσκολίες στὶς ὁποῖες — πρὸ παντὸς στὴν ἀρχὴ τῆς κατακτήσεως — προσέκρουε. Ἐξαίρει τὸν ρόλο πού ἔπαιξε σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο (καὶ ὁ λοιπὸς κλήρος), πού στὰ μάτια ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους ἦταν ἓνα σύμβολο κ' ἓνας ἠθικὸς δεσμός. Καὶ ἐκ παραλλήλου, τὴν σημα- ντικὴ συμβολὴ τῶν Φαναριωτῶν, πού (ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ Κοραῆς φανερὰ τοὺς περιφρονοῦσε) ἔδρασαν γιὰ τὴν διάδοσι τῶν Γραμμάτων στὸ λαό. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περίφημα — γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — σχολεῖα, οἱ Φαναριῶται εἶχαν ἰδρύσει στὸ τέλος τυπογρα- φεῖα, ἐφημερίδες καί, ἀραιὰ-ἀραιὰ, καὶ μερικά θέατρα. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας καὶ τοὺς λοιποὺς λογίους πού ζοῦσαν μέσα στὴν Ἑλλάδα, ἐργάσθησαν μὲ ζήλο καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ- πους τῆς σκέψεως πού ζοῦσαν στὴν Εὐρώπῃ, ὑποστηριζόμενοι συ- γνὰ οἰκονομικῶς ἀπὸ τοὺς "Ελληνας μεγαλεμπόρους πού πλούτιζαν ἐκεῖ (Μασσαλία, Παρίσι, Βενετία, Τεργέστη, Βιέννη, Ὁδησσὸς κτλ.). Τόσα ἔργα εἶχαν ἐπιτελεσθεῖ στὴν ὑπόδουλη Ἑλλὰδα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος, ὥστε, λέγει ἡ συγγραφεὺς, τίς παραμονὲς τῆς Ἐπαναστάσεως *«il ne manquait à l'hellénisme que la Grèce, expression territoriale et géographique d'une conscience nationale qui n'avait pas voulu périr et que la ré- volte des intelligences, l'infiltration lente mais tenace des lumières avaient toujours tenu dans l'agitation et, de con- cert avec d'autres facteurs, poussaient souvent à l'agitation»*.

Καὶ προβαίνει στὴν ἐκθεσι τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πού ἀπασχόλησε τὸν διανοούμενο κόσμον τῆς νεωτέρας ἱστο- ρίας μας νέχρι τῶν παραμονῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ τρόπος πού

(¹) Ὅταν τὸ 1928 ἐξεδόθη τὸ βιβλίον, ἡ Δις Λάσκαρη ἦταν lec- trice στὸ Νεοελληνικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Σορμπώνης. Σήμερα, καθὼς μαθαίνω, ἔχει προαχθεῖ σὲ Ὑφηγήτρια.

ἡ συγγραφεὺς τὸ ἐξετάζει διαφέρει κατὰ πολὺ ἀπ' ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖον ἔγραψαν οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἀσχολήθηκαν μ' αὐτό. Συνήθως, ὅταν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου γλωσσικοῦ συστήματος γράφουν γιὰ τὴ γλῶσσα, σπάνια κατορθώνουν ν' ἀποφύγουν τὰς φιλολογικὰς ἀπρέπειας καὶ νὰ μὴ ἀποκλείσουν ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους κάθε ἀξία. Ἡ Δις Λάσκαρη, ἂν καὶ φαίνεται νὰ κλίνη μὲ τὸ μέρος τῆς δημοτικῆς, ἐν τούτοις δὲν διστάζει ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν πρώτων φανατικῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀρχαϊκῆς καθαρευούσης. «Il est difficile» λέγει «de reprocher leur attachement au grec ancien à ces maîtres, nourris d'antiquité classique et qui sentaient, plus vivement que le peuple, l'abîme qui les en séparait, l'avilissement que produit la servitude».

Προσθέτει ὥστόσο πόσο παράλογο ἦταν νὰ ἐπιμένουν νὰ εἶναι προσαρμοσμένοι στὰς συντηρητικὰς τῶν δυνάμεις, σὲ τρόπον ὥστε νὰ ρίχνουν τὴν πραγματικότητά τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀρχαία Ἱστορία, συνειδητὰ ἀγνοῶντας τοὺς νόμους τῆς ἐξελλίξεως. Περιγράφει τὰς φιλονεικίας τῶν πρώτων γλωσσαμυντῶρων μὲ τοὺς νεωτεριστάς· πῶς μὲ τὴν προσχώρησιν τοῦ Κοραῖ καὶ τοῦ Κοδρικᾶ ὁ ἀγὼν παρετάθη καὶ ἔφθασε στὴν ὀξυτέρα φάσιν του· τί ρόλο ἔπαιξε ἐν τῷ μεταξὺ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», τὸ ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Κοραῖ (ποῦ εἶχε πρωτότερα ιδρύσει ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς) καὶ ἡ «Καλλιόπη», τὸ ὄργανον τοῦ Κοδρικᾶ. Σὲ λίγες σελίδες ἡ Δις Λάσκαρη γράφει περιληπτικὰ γιὰ τὸν Κοραῖ καὶ τὸ ἔργο του. Ἄξια ὅσα λέγει γιὰ τὸν σοφὸ ἐπιστήμονα καὶ ἐξαιρετικὸ Ἕλληνα. Γιὰ τὰς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν γλῶσσα, σημειώνει ὅτι, ἂν καὶ ἔκλινε μὲ τὸ μέρος τῶν δημοτικιστῶν (μεταχειρίζομαι αὐτὸ τὸν ὄρο, ἂν καὶ πολὺ ἀργότερα δημοιοργήθηκε), στὴν πραγματικότητά ἔμεινε ἀπόμακρον ἀπὸ αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν συγκατένευσε παρά γιὰ λίγες ἀπὸ τὰς ὀφειλόμενες ὑποχωρήσεις. Ὁ Κοραῖς προσπαθοῦσε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ καθομιλουμένη τῆς ἐποχῆς τοῦ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ γλῶσσα ἄρρωστη, ποῦ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ θεραπείαν. Τὴν ἀδυναμία του ὅμως γιὰ τὸ Ἀπαρέμφατο καὶ τὴν μανία του νὰ προσθέτῃ ἀρχαϊκὰς καταλήξεις σὲ λέξεις τῆς καθομιλουμένης, καθὼς καὶ ἄλλες ἰδιοτροπίαις του—μερικὲς ἀπὸ τὰς ὁποῖαι ἀγγίζουν ὁμολογουμένως τὰ ὅρια τοῦ κωμικοῦ—οἱ ἀντίθετοί του δὲν μπόρεσαν ποτὲ ν' ἀνεχθοῦν. Καὶ τὸ 1813, ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς (τότε Μέγας Ποστέλνικος τοῦ Ἰωάννου Καρατζᾶ, Ὁσποδάρου τῆς Βλαχίας) ἔγραψε τὰ «Κορακίστικα» του «ἢ Διόρθωσις τῆς Ρωμαϊκῆς Γλώσσας», ὅπου καυστικὰ σατυρίζει καὶ τὰς γλωσσικὰς ἀρχὰς τοῦ Κοραῖ καὶ τοὺς σχολαστικοὺς ὁπαδοὺς του καὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆ». Γιὰ τὸν Νερουλὸ ἡ συγγραφεὺς δίνει πολλὰς πληροφορίας. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1778 ἀπὸ πολὺ διακεκριμένην οἰκογένειαν. Ἐπέρασε ἀπὸ διάφορα ἀνώτερα διπλωματικὰ ἀξιώματα σὲ ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, πρὶν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακήρυσίν της, ἐπὶ Καποδίστρια καὶ Ὁθωνος, ἐγίνε ἀρκετὰς φορὰς καὶ Ὑπουργός. Ὡς συγγραφεὺς ἐκαλλιέργησε τὸ τραγικὸ δρᾶμα ὅσο καὶ τὸ κωμικόν. Πέθανε τὸ 1850 στὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἦταν Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ «Κορακίστικα» εἶνε τὸ πιὸ ἔξυπνα γραμμένο ἔργο τοῦ Νερουλοῦ. Ἡ πλοκή του εἶνε σχεδὸν ἀσήμαντη· ἀλλὰ ἡ κωμικὴ νὰ ποῦμε ψυχολογία του εἶνε πολὺ ἐπιτυχής, καὶ τὰ εὐρήματά του ἄπειρα. Τὸ ἔργο βέβαια δὲν ἔχει πιά σημεῖα τὴν σημασία ποῦ εἶχε ὅταν πρωτοφάνηκε· περιέχει ὅμως τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ καλλι-

τεχνικά πού μπορούν νά κρατήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ἔστω καὶ ὕστερ' ἀπὸ ἕναν αἰῶνα ἀφ' ὅτου ἐγράφη. Μήπως ὁ Μολιέρος δὲν ἔγραψε τὸ 1672 τὲς «Femmes Savantes» (ἔργο ἀνάλογο, στὴν ἐποχὴ του, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως ἀνώτερο) καὶ ὁμως ἔξακολουθεῖ μέχρι σήμερα νά θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Γαλλικῆς κωμωδίας;

Ἡ μετάφρασις τοῦ ἔργου εἶνε ἐπιτυχημένη, ἂν καὶ οἱ δυσκολίες τῆς θὰ ὑπῆρξαν ἄπειρες. Γιατὶ ὅλο σχεδὸν τὸ πνεῦμα τῆς κωμωδίας βασίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάνω σὲ διάφορα γλωσσικά παιγνίδια, πού ἡ Δις Λάσκαρη μετεγλώττισε μὲ δεξιότητα. Γιὰ ν' ἀποδώσῃ αἴφνης τὴν διαφορὰ τῶν τοπικῶν λαλιῶν πού ὁ Νερουλὸς ἐναλλάσσει στὴν δευτέρα πράξι τοῦ ἔργου του, ἡ μεταφράστρια κατέφυγε στὸ ἑξῆς τέχνασμα: μετέφρασε τὴν Χιακὴ διάλεκτο μὲ Γαλλικά πού θὰ μιλοῦσεν ἕνας χωριάτης Gascon· τὴν Ἑπειρωτικὴ μὲ Γαλλικά τῶν Vosges· τὴν Μιτυληναϊκὴ μ' ἐκεῖνα τῆς Vendée· τὴν Κυπριακὴ μὲ τοῦ Limousin κτλ.

Μὲ τὴν πλήρη κατοχὴ τῆς Γαλλικῆς καὶ τὸ ὅξυ κριτικὸ τῆς πνεῦμα, ἡ Δις Λάσκαρη ἔκαμε μιὰν ἐργασία ἄξια προσοχῆς. Καὶ ἀλήθεια θάξιζε νά μεταφράσῃ καὶ ἄλλα νεοελληνικά ἔργα, λογοτεχνῶν ἰδίως τῶν 20—25 τελευταίων ἐτῶν, μὲ σχετικὰ κριτικὰ προλεγόμενα.

Γ. Α. Π.

ΚΑΙΣΑΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ «Δώδεκα σκνθρωπὲς μάσκες» (Ἐκδό-
της: Ἀριστείδης Ν. Μανυρίδης — Ἀθήνα, 1931).

Εἶνε ἡ δευτέρα συλλογὴ πού ἐκδίδει ὁ καλὸς ποιητής. Ἡ πρώτη, «Ὁ Παράφρονος Αὐλὸς», πού ἐκυκλοφόρησε τὸ 1929, δὲν εἶχε μείνει ἀπαρτήρητη. Ἐνῷ τῷσι εἶχε κάνει τὸ λεπτεπίλεπτο τοῦ χαρὰ κτῆρος τῶν ποιημάτων τῆς καὶ ἡ μοντέρνα τῶν ἔκφρασις. Στὴν καινούργια του συλλογὴ, ἀποτελουμένη ἀπὸ δώδεκα ἐν ὅλῳ ποιήματα, βρίσκομε τὲς ἴδιες διαθέσεις νά κυριαρχοῦν. Τὰ αἰσθήματα πού ἐκφράζονται εἰν' ἐκεῖνα τοῦ ὑπερπολιτισμένου σημερινοῦ ἀνθρώπου, αἰσθηματικοῦ μαζὶ καὶ decadent. Οἱ μορφές πού σχηματίζει ὁ ποιητής εἶνε εὐγενεῖς καὶ ἀσθενικές. Στὸ ποίημα «Νιχλισμός» βρίσκομε τὸν τύπο τοῦ ὠραιόπαθους, πού οἱ βιοτικοὶ παράγοντες δὲν ἀφίνουν νά ζήσῃ πάνω στὰ σχέδια πού ἀόριστα ἡ φαντασία του ἐχάραξε — ἐνὸς δημοσίου ὑπαλλήλου, πού προσπαθεῖ μὲ κόπο νά συγκεντρώσῃ στὴν σκέψι του τοὺς εὐγενικοὺς του ὁραματισμούς, καθηλωμένος ὅπως εἶνε στὴν ρουτίνα τῶν ἐπαγγελματικῶν του καθηκόντων· καὶ πού στὸ τέλος, λέγει ὁ ποιητής, ἀτέλειδα πιά σκέπτεται γιὰ πάντα νά θάψῃ «ἔρωτα, παρορμήσεις νεανικές, σχέδια εὐτυχίας, φιλοδοξίες» μέσα σ' ἕνα ἀπὸ τὰ «ἐφιαλτικά registres» πού «ἀχόρταγα τὴ σκέψη» του «καταβροχθίζουν». Μοιάζει λίγο αὐτὸ τὸ ποίημα μὲ τὸν «Γραφιᾶ» τοῦ Καρυωτάκη, μὲ τὸν ὁποῖο βρίσκω νάχη ψυχικὲς συγγένειες ὁ κ. Ἑμμανουήλ — διαφέρει ὥστόσο ὁ γενικὸς τῆς συγκινήσεως τόνος. Ὁ «Ἀνεύθυνος», ποίημα ἄρρωστης ὑφῆς, ἔχει τραγικότητα, μὲ ὠραία ψυχολογικὴ παρουσί-
ασι. «Οἱ σκιὲς τῶν προγόνων μας» ἐπίσης, ποίημα πού ἀποτελεῖ σὰν μιὰ γενικοποιημένη συνέχεια τοῦ προηγούμενου, ἔχει ὑποβολή. Ἀραχνοῦφанта ἀποδοσμένες κάποιες ἐρωτικὲς ἀναμνήσεις τοῦ ποι-
ητοῦ στὸ «Sentimentalisme».

Στὸν τρόπο τῆς αἰσθητικῆς ὅσο καὶ λεκτικῆς ἐκδηλώσεως τῶν περισσότερῶν κομματιῶν, διαβλέπω τὸν κ. Ἑμμανουήλ ἀρκετὰ ἐπι-

ρεασμένο από τὸν Καβάφη. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ πάνω στὴν σημερινή ποιητικὴ γενεὰ ἀπλώθηκεν ἀλήθεια σὲ σημαντικὴ κλίμακα ἀνάμεσα σὲ λίγα σχετικῶς χρόνια. Στὰ ἔργα τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς καθ'αυτὸ συγχρονισμένους νέους ποιητὰς ἐνυπάρχουν στοιχεῖα τῆς Καβαφικῆς δημιουργίας. Καὶ τὸ φαινόμενο ἀξιωματικὰ μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ στὸ ὅτι ὁ Καβάφης εἶνε ὁ καλλιτέχνης ποὺ στὰ σύνορα τοῦ ἔργου του ἐκλείσει μὲ εἰλικρίνεια τίς κυριώτερες διανοητικὰς καὶ αἰσθητικὰς ἀποχρώσεις τοῦ σημερινοῦ ἐκλεπτυσμένου ἀνθρώπου : εἶνε ὁ σημαντικώτερος σταθμὸς τῆς ποιήσεως τῆς ἐποχῆς (γιά μᾶς τοὺς Ἕλληνας τοῦλάχιστο). Φυσικὴ λοιπὸν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἐπίδρασίς του, ἄλλου φανερὴ καὶ ἄλλου ὑπολανθάνουσα.

Γ. Α. Π.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΘΑΝΟΥ Κ. ΓΙΟΥΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ «*Τὸ κόκκινο ἄστρο τῆς Ἀμερικής*». Ρομάντζο. Μέρους πρῶτο. Τυπ. Ἀριστ. Ν. Μαυρίδη, Ἀθήνα 1931.

ΚΑΙΣΑΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. «*Δώδεκα σκυθρῶπες μάσκες*». Ἐκδοτ. Ἀριστ. Ν. Μαυρίδης. Ἀθήνα 1931.

ΛΙΝΟΥ ΟΡΕΣΤΗ «*Ναδία*». Ρωμάντσο καὶ ἄλλα διηγήματα. Ἐκδοτ. Ἰω. καὶ Θ. Κυριακίδη, Λευκωσία-Κύπρος 1931.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«*Νέα Ἑστία*» 1ης Φεβρουαρίου, 15 Φεβρουαρίου. Σονέττα τοῦ κ. Μ. Τσιριμώκου. Ὁ κ. Νιρβάνας ἔχει ἄρθρο πάνω στὸ ζήτημα τῶν μεταφράσεων νεοελληνικῶν ἔργων σὲ ξένες γλῶσσες. Ὁ κ. Νιρβάνας εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀπόφασις τοῦ κ. Παπανδρέου. Ἐξακολουθεῖ ἡ δημοσίευση τοῦ ἁρθροῦ τοῦ κ. Α. Μ. Ἀνδρεάδη «Οἱ Ἰάπωνες καὶ ἡ Ἰαπωνία». Ὁ κ. Ξενόπουλος γράφει γιὰ τὰ σαράντα χρόνια τοῦ κ. Δ. Αἰγινήτη στὴν Διεύθυνση τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

Ἡ «Νέα Ἑστία» τυπώνει τρεῖς ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Γιάννη Καμπύση πρὸς τὸν Κ. Ντίτριχ. Ἐξακολουθεῖ τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Ξενόπουλου «Τὸ φάντασμα».

Ἡ «*Πρωτοπορία*» εἶχε τὴν καλὴ ἔμπνευση νὰ ἀφιερῶσι τὸ τεῦχος τῆς τοῦ Φεβρουαρίου στὸν πρόωρα χαμένο λογοτέχνη καὶ ζωγράφο Γιώργο Βαλταδώρο. Ὁ Μαλακάσης σ' ἓνα γράμμα του λέει μεταξὺ ἄλλων πὼς ἀπὸ δυὸ διηγήματα τοῦ Βαλταδώρου ἐμπνεύστηκε ἓνα τετράστιχο. Ὁ Νιρβάνας γράφει πὼς εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ποὺ ἔκανε τὴ φιλολογικὴ γνωριμία τοῦ Βαλταδώρου.

Σὲνα ἀρθράκι τοῦ ὁ κ. Μπουφίδης συμπεραίνει πὼς ὁ Βαλταδώρος ἀνήσυχος τύπος, ἓνα εἶδος ἀναρχικοῦ, ὑπόφερε στὴ ζωὴ του γιατί δὲν εὗρισκε γύρω του τὴν ἀγάπη. «Τὸ ποικιλότροπο ἔργο του —μὲ τίς ἀνησυχίες του, μὲ τὴ φανταχτερὴ ἀφέλειά του, μὲ τὴν ιδιότροπη πρωτοτυπία του, μὲ τὴ συγκινημένη ὑποβλητικότητά του δὲν εἶναι παρὰ ἓνα καθρέφτισμα τῆς ψυχῆς του...»